ב"ה

בענין חיוב נקיון הספרים לפסח

– כינוס תורה פסח תשע"ט –

הרב מיכאל שלמה שיחי' **אבישיד**

שאלה: האם ספרים חייבים להיות נקיים מפירורי חמץ?

פירוט השאלה: מצאנו פוסקים חשובים שפוטרים לגמרי ניקוי חמץ מספרים ,וישנם פוסקים המחייבים מדין חובת ביעור חמץ, וישנם פוסקים הפוטרים מעיקר הדין אלא דורשים זאת מצד מנהג ישראל קדושים, ושאלתנו היא מה אנו אוחזים למעשה?

א. ע"מ לפתור שאלתנו יש להקדים יסודות חשובים הלכתיים באיסור חמץ.

א) האוכל כזית חמץ מליל הסדר עד סוף שביעי של פסח ענוש כרת (במזיד) מדאורייתא, ופחות מכזית חמץ אסור מדאורייתא ככל חצי שיעור, אלא שאינו בכרת, ולכן זו אחת הסיבות שחכמים החמירו בחמץ מליל הסדר שאוסר בכל שהו כמבואר בשועה"ר בריש ס' תמז, והחמץ אסור בהנאה מדאורייתא כדאיתא בריש פרק כל שעה.

ב) מליל הסדר עד סוף פסח ישנו שני לאווין של בל יראה ובל ימצא במחזיק כזית שעור או כזית חמץ (שיטת בית הלל ריש ביצה כביאור הגמרא בדף ז).

ג) ערב פסח מחצות היום ישנו מצות עשה של תשביתו דהיינו שיש מצוה להשבית ולבער החמץ שברשותו כהבנת התוס' (בדף ד:) בפסחים כמבואר בשועה"ר ס' תלא דלא כהבנת הרמב"ם שהוא ביטול בלב, ולכן החיוב לשיטתנו מתחיל מחצות משא"כ לביאור הרמב"ם התשביתו חייב להיות לפני חצות כי אי אפשר לבטל החמץ אחרי חצות שאז אסור החמץ בהנאה.

ד) מחצות היום בערב פסח ישנו איסור לאו דאכילת חמץ "לא תאכל עליו חמץ" והוא גם אסור בהנאה (שיטת רבי יהודה בפסחים כח) אבל אין עונש כרת עד הלילה כדלעיל.

ה) חכמים אסרו חמץ באכילה שעתים לפני חצות היום בערב פסח ואסרו אותו בהנאה שעה לפני חצות וכן להחזיקו ברשותו ולכן ישנו חיוב מדרבנן לבערו שעה לפני חצות.

ו) אדם שמבטל את חמצו (לפני הזמן שנאסר בהנאה עיין שועה"ר ס' תלד) אינו חייב מן התורה להוציא את החמץ מרשותו כי אינו שלו אלא שכחמים חייבו לבערו 1) כי חוששים שלא יבטלו בלב שלם (ר"ן בביאור שיטת רש"י) 2) שמא יבוא לאוכלו (תוס' ריש מסכת פסחים).

ז) אדם שביער את כל חמצו שברשותו אינו צריך לבטל מן התורה את חמצו ולא חוששים לשמא נשאר לו חמץ שלא מצא, וגם אם זה קרה אינו עובר כי התורה לא ניתנה למאלכי השרת, אלא שחכמים חייבו לבטל את החמץ כדאיתא בגמרא פסחים (ו:) שמא ימצא גלוסקא יפה באמצא פסח ויתמהמה לבערה ויעבור אז בבל יראה ובל ימצא.

ב. כאמור לעיל חצי שיעור אסור מן התורה כדאיתא ביומא עד (שיטת רבי יוחנן) ועל כן אסור לאכול פחות מכזית מן התורה, אבל האם יש חצי שיעור בבל יראה ובל ימצא וחיוב ביעור מן התורה בפחות מכזית. המהר"ם חלוואה במסכת פסחים מה סובר שיש חצי שיעור גם באיסור זה וכן הבין הצל"ח שם בשיטת התוס' וכן פסק הפר"מ בס' שמ והניף שנית ידו בא"א באו"ח סי' תמב סק"י. אמנם בח"צ ס' פו הסיק שאין חצי שיעור בבל יראה וזאת משני טעמים 1) כי חצי שיעור הוה רק באיסורי אכילה כפי שלומדים ביומא שם מפסוק כל חלב 2) רק באיסור שיש בו מעשה כאכילה שאזי המעשה מחשיבו משא"כ באיסור שניתן לעבור עליו בלי מעשה כגון שנכנס פסח ויש לו חמץ ברשותו מלפני כן שעובר בלי מעשה (אם קנה חמץ בפסח כמובן שיש בו מעשה ולשיטת הרמב"ם חייב מלקות אמנם הרבה ראשנים חלקו עליו). השאגת אריה סי' פא גם סובר שאין חצי שיעור באיסור זה ונימק כי בחצי שיעור יש אפשרות שיהיה שיעור שלם (חזי לאצטרופי) אם אוכל עוד חצי בכדי אכילת פרס הגם שכבר אכל החצי הראשון מצטרף למפריע ועל דא (חזי לאיצטרופי) אמרינן חצי שיעור אסור מן התורה גם במקרה ואכל חצי זית של איסור ותו לא, כי בכח חזי משא"כ באיסור בל יראה אם היה בגבולו חצי זית חמץ ובא כלב ואכלו וקנה חצי זית חמץ לא יאמר שעובר על החזקת כזית חמץ בצירוף החצי זית שכבר לא קיים, אלא רק במקרה ויש לו ברשותו חצי זית חמץ, וקנה עוד זית חמץ, בנידון זה יעבור על בל יראה כי כי כרגע מחזיק ממש כזית חמץ בביתו בלא צירוף למפרע. ונאמרו עוד תירוצים. ולמעשה רוב הפוסקים סוברים שאין חצי שיעור אסור מן התורה בהחזקת חצי זית חמץ ברשותו, וכך פסק אדה"ז באו"ח ס' תמב סעיף כח, ובקו"א סק"יז כתב שיש לעיין בשו"ת חכם צבי הנ"ל טעם נכון לכך (שאין חצי שיעור באיסור זה) והבין הצ"צ בשו"ת יו"ד ס' טז סק"י דהיינו

תירוצו הראשון שאמרינן חצי שיעור רק באיסורי אכילה וצ"ע כי אדה"ז אוחז ברור בארבע מקומות בשולחן ערוך שלו שלאו דוקא באיסורי אכילה כפי שפסק בקו"א סק"א בס' שב בדין חצי שיעור באיסור כיבוס וכן בס' שמ סעיף א' בדין תולש שיער אחד בשבת וכן בסעיף ד' בדין כותב אות אחת וכן בחו"מ הל' גזילה בדין גוזל פחות משווה פרוטה, ואכן הרבי בלקו"ש (ח"ז ע' 110 הערה 36) הבין בקו"א שהטעם הנכון שציין אדה"ז הוא הטעם השני, והעיקר שלמעשה אין שום איסור מדאורייתא להחזיק חצי שיעור חמץ בביתו ואין שום חיוב מן התורה לבער אותו.

ג. ועתה יש לחקור **האם קיים חיוב ביעור חמץ מדרבנן בפחות מכזית?** והנה איתא במשנה פסחים (מה.) ובגמרא שם בשם רב יהודה בשם שמואל לפי האיכא דמתני הסיפא ועם דברי עולא (בע"ב) ולא אמרן אלא בעריבה אבל בבית חייב לבער .. בעו במערבא בית ועליה מהו וכו'.

ונסכם את פסק הרמב"ם (בהל' חמץ ומצה פ"ב הל' טו–טז) בהבנתו בסוגיא (יש דעות אחרות בראשונים אלא שנסתפק בפסק הרמב"ם שנפסק להלכה בס' תמב):

א) עריבה (כלי שלשין בו בצק) שיש בצק בשיעור כזית במקום אחד אף שהוא ממלא סדקיו באופן שמחזקו או שממלא לו חוריו והפך חלק מהכלי בכל זאת חייב לבערו וגם חצי זית בצק במקום אחד בעריבה וחצי במקום שני אלא שחוט של בצק מחברם יחד באופן שיש אפשרות לתלות אותם באוויר דרך חוט הבצק ולא היו נקרעים חייב לבערם (כגון שלא היו תקועים בחזקה בסדקי העריבה).

ב) אם אין כזית במקום אחד (הרמב"ם לא עוסק בפירוש (כדיוק האור שמח) שאין כזית גם בצירוף כל חלקי הבצק שבעריבה אלא עוסק שיש כזית אבל שלא במקום אחד) אזי אם הבצק עשוי לחזק הסדקים או לסתום נקביה אינו חייב לבערם אבל אם הם דבוקים סתם בעריבה חייב לבערם כי הכלי מצרפם. (כאמור הרמב"ם לא קאי בדין שבכל העריבה אין אפילו כזית).

ג) בצק הדבוק בקרקעית הבית או בכתלים ויש בצירופם כזית אבל לא במקום אחד אם הם באותו בית חייב לבערם כי יתכן שהם יתחברו יחד לכזית בכיבוד הבית אבל אם חצי זית בבית זה וחצי בעליה אין צורך לבערם כי דבוקים הם בקיר (נראה לקמן אם המילה דבוקים בדוקא או אורחא דמילתא נקט) ודי לבטלו (בגמרא עלה דין זה בתיקו).

ד. והנה איתא בראי"ש (בפסחים פ"ג ס' ב) אחרי שקיצר בדעות הראשונים בטענה שאין נ"מ היות וישראל קדושים הם ומקרצפים ומנקים כל מקום שיש בו חמץ כפי שהביא זאת בשם הראב"ן הבמוסס על הירושלמי, כותב בסוף

דבריו שמה שכתב הרמב"ם בחצי זית בבית וחצי בעליה שאין צורך לבערם כשדבוקים לקיר, שאינו תנאי אלא אורחא דמילתא נקט (וזה תואם את דברי הגמרא בפסחים ו' שפירורים בטילים מצד עצמם כי לא חשובים). אבל חלקו עליו הרמ"ך המ"מ הכ"מ שאפילו חצי זית ותו לא של בצק, חייבים לבערו כשאינו דבוק לקיר, וכן פסק המג"א ואדה"ז בס' תמב סעיף כח מעיקר הדין אלא שלענין ברכה לבטלה חשש לשיטת הרא"ש בדין מוצא חצי זית חמץ תוך הפסח שיש לבערו בלי ברכה (עיין בדבריו בס' תמו סעיף ג' ובאורך בקו"א שם סק"א). לשיטה זו הקשו הראשונים מהסוגיא שפירורים לא חשיבי? וכתב הריא"ז בדפי הרי"ף בפ"ג שם בשם מז"ה (מורו זקנו הרב שכידוע הוא התוס' רי"ד) שאין כאן סתירה כלל כי הסוגיא של פירורים איירי בחתיכות פת או עוגות (פירורי חמץ אפויים שאינם גלוסקא יפה ולהעיר מקו"א סק"יח בס' תמב שאינו דוקא פחות מכזית כפי שהוכיח ממסכת ברכות נב ואכ"מ) משא"כ כאן עסקינן בבצק שיש בה חשיבות (הריא"ז שם לא הסכים לדברי זקנו ולדעתו גם פירורים שאינם צריכים ביטול כי לא חשיבי בכל זאת צריכים ביעור). וכן אוחזים למעשה כחילוק התוס' רי"ד כפי שביאר המג"א בס' תס סק"ב וכן ביאר באורך בשועה"ר ס' תס סעיף ה' בדין עשיית מצות אחרי חצות בע"פ כשביאר מדוע יש לבטל פירורי הבצק וכן ביאר בקו"א סק"יח הנ"ל.

ה. ע"פ כל הנ"ל מובנת שיטת רוב מלקטי זמנינו שאין חיוב מעיקר הדין לנקות ספרים מחמץ כי הם פירורי פת ולא בצק דלא כחיי אדם שפסק כריא"ז, ולכן הקל לגמרי ביבי"א ח"ז וכן הרב ציון אבא שאול, ויש שהחמירו מטעם ישראל קדושים הם שהבאנו מהרא"ש לעיל ונפסק בשו"ע ס' תמב סעיף ו' ובשועה"ר סעיף ל, והוא דעת רוב פוסקי זמנינו וכן שמעתי מכמה רבני חב"ד וכן נדפס בהערה של הל' פסח של הרב בלינוב, ולכאורה ישנו קושיא עצומה והיא בעצם שאלת הט"ז בסק"ה בס' תמב (אלא ששאל שם בהקשר אחר). (הלא אחד הטעמים לביעור חמץ הוא מטעם שמא יבא לאוכלו כנ"ל ומאי שנא חמץ פחות מכזית והלא לכולי עלמא חצי שיעור אסור מן התורה בענייני אכילה כשיטת רבי יוחנן? ותירץ הפנ"י (ועוד כמה מפרשים ופוסקים) על הסוגיא של פ"ג שם שאף שחצי שיעור אסור מן התורה אין בו כרת ולכן לא גזרו שמא יבא לאוכלו. (מלבד הגר"א במעשה רב וכן החזו"א בס' קטז כפי שנראה לקמן). אלא שאין הדבר מוסכם לשיטת אדה"ז כפי שנוכיח לקמן.

ו. ובהקדים, נשאל הרא"ש (בשו"ת שלו שאלה כד) מה עושים בשבת שחל בערב פסח עם שאריות החמץ שעל השולחן, וענה לענין הפירורין שיש לנער את המפה על קרקע הבית ולא ביאר יותר, וכן נקט בשו"ע או"ח ס' תמד סעיף ד', אמנם בבית יוסף כשמביא הרא"ש

כתב בזה"ל "ונראה דביש מפה פירורי לחם דקים מיירי ומשום הכי קאמר שינער המפה ושוב אינו עובר עליהם שאין בהם שיעור, וגם הם נדרסים ברגלים והם מתבערים מאיליהן עכ"ל דהיינו שברא"ש הוזכר הניעור ותו לא, והבית יוסף ביאר: א) כי אין להם שיעור ובמילא הוא ההיתר שפירורי פת לא חשיבי גם אם לא נדרסים ב) כי במציאות הפירורים יהיו נדרסים תחת הרגלים אבל הרא"ש והשו"ע הזכירו רק את הניעור, ובמג"א שם כתב כדברי הבית יוסף אבל בסדר הפוך א) כי הם נדרסים ב) וגם כי אין להם שיעור דהיינו שגם בלי הטעם דנדרסים יש קולא שאין להם שיעור, וכאמור היפך הסדר של הבית יוסף, והנה באדה"ז שם סעיף ט' כותב שם רק היתר דריסת הרגלים ובזה"ל "וישליך הקינוח והפרורין הדקין במקום דריסת הרגלים אפילו בתוך ביתו דכשתגיע שעה ששית כבר הן מבוערים על ידי דריסת הרגלים" עכ"ל, דהיינו שאדה"ז נוקט היתר אחד ויחיד והוא שהם מתבערים תחת הרגלים כי הם הופכים למטונפים כביעור הגהות מיימוניות על הרמב"ם הנ"ל המובא בשועה"ר סעיף כח הנ"ל (אבל עצם גלגול החמץ על הקרקע לא נחשב לחכמים למטונף כפי שרואים כמה פעמים בהל' בדיקת חמץ ס' תלג שגלגול החמץ על הקרקע על ידי עכבר אינו נחשב למטונף וד"ל. וכן מדוייק בלשונו הזהב של אדה"ז בס' תס סעיף ו' וז"ל לפיכך טוב שמיד שהפרורין נופלין לארץ קודם שיתחמצו ידרסם ברגליו בעפר כדי שיתבערו מיד עכ"ל דהיינו שדייק רגליו בעפר וד"ל. ולכאורה בדין פירורי פת של ס' תמד מדוע חייבים לבער אותם תחת הרגלים בעפר הלא אין להם שיעור ולא חשיבי? בשלמא לדברי הרא"ש שהזכיר רק ניעור ואפילו לבית יוסף ומג"א שהזכירו גם דריסת הרגלים אפשר לומר שהוא טעם נוסף לפי המציאות שהם נדרסים משא"כ אדה"ז שדורש דריסתם בכל מחיר (להעיר שכך נקט גם המ"ב) והלא אין שום חיוב ביעור פירורי פת כפי שביאר באורך בקו"א אות י"ח הנ"ל בהסבר החילוק של התוס' רי"ד ודחה את דברי הריא"ז וז"ל שם בקטע המתחיל והשתא אתי שפיר "אבל המושלך לארץ לא חשוב כלל והוא בכלל פירורין דאמרינן בפ"ק **דלא חשיבי כלל ובטלי ממילא וא"צ ביטול ולא ביעור** .. אלמא דכל מאי דבטיל ולא חשוב **א"צ ביעור**, וה"ה לפירורין דלא חשיבי, והמגיד משנה והשו"ע .. ע"כ ס"ל לחלק בין פירורי פת לפירורי בצק כמ"ש ריא"ז בש"ג בשם מז"ה" עכ"ל, ובשו"ע שלו (ס' תלד סעיף ו' וס' תס סעיף ה) ביאר כמה פעמים שפירורי פת לא חשיבי ואינם צריכים ביטול כלל?

והנה כשנדייק היטב בלשונו הזהב (ואגב בחיפוש רב בלשונם של הראשונים טור בית יוסף שו"ע ונו"כ לא מצאתי לשונות אלו אלא

היה פשוט לאדה"ז שכך פשט הסוגיא כפי שנראה לקמן ולא בכדי דייק בלשונו הזהב) בהלכות בדיקת חמץ נראה בעליל וברור כשמש שיש לחפש אפילו אחרי פירורי חמץ אפילו דקים (במקומות שלא נדרסים תחת הרגלים בעפר ותרתי בעינן וד"ל).

בס' תלב סעיף יא כתב רבנו וז"ל "הנוהגים להניח פתיתי חמץ בבית בכמה מקומות קודם בדיקת הבודק יזהרו להניח חמץ קשה שאינו מתפרר שמא יתפרר ממנו **מעט** .. שכך המצוה לבדוק החמץ ולחפש אחריו שמא ימצא ממנו **מאומה**" עכ"ל מלשונות (מעט וק"ו הביטוי מאומה) אלו משמע שגם פירורי פת הקטנים ביותר צריכים חיפוש על מנת לסלקם ולבערם, בס' תלג בסעיף יב כשעוסק בחיוב בדיקת חמץ מן התורה (כשאינו מבטל) כותב בזה"ל "ואינו חייב לבדוק מן התורה אלא במקומות שרגיל להשתמש בהן חמץ כל השנה בתדירות כגון הבית וחדריו שרגיל לאכול בהן חמץ כל השנה **ואי אפשר שלא נתפרר ונפל שם פירורי חמץ שיש בו כזית**" עכ"ל. אבל בסעיף יג כשעוסק בבדיקת חמץ מדרבנן היות וביטל את החמץ כותב רבנו בזה"ל "אבל מדברי סופרים אע"פ שביטל כל חמצו חייב הוא לבדוק .. כגון חדר המשכנות שלפעמים נכנס לתוכו באמצא הסעודה להוציא משם משכון להחזירו לבעליו ויש לחוש שמא שכח שם פתו או **שמא נתפרר ממנו שום פירור חמץ**" עכ"ל, ונראה בעליל שיש לחפש אחרי פירורי חמץ ולא משנה גודל הפירור. ושם בסעיף יז וז"ל "ובבית שהתינוקות מצויין בו אפילו הנמוכים מג' טפחים צריכין בדיקה שמא הצניעו שם התינוקות **מעט** חמץ" עכ"ל. ובסעיף י"ח וז"ל "אבל החורים וסדקים שבקרקעית הבית צריכין בדיקה אע"פ שאין תינוקות מצויין שם שיש לחוש שמא נפל ונתגלגל לשם **מעט** חמץ" עכ"ל. ובסעיף כ"ה בהגהה בסופה כתוב בזה"ל "שאפילו בית הצריך בדיקה בקרקעיתו אין צריך לבדוק ולחפש אלא אחר פירורין גדולים קצת **אבל פירורים הדקין** אפילו רואה אותם מונחים על גביו אין צריך להגביהם ולבערם **אם** הם מונחים במקום דריסת רגלי בני אדם שמאליהם הם מתבערים על ידי דריסת הרגלים" עכ"ל דהיינו שגם פירורים דקין חייבים לחפשם ולסלקם **אם אינם במקום דריסת הרגלים** כפי שדייקנו באורך בדברי רבנו בס' תמד סעיף ט' בדין תשובת הרא"ש דלעיל. וכן בסעיף ל"ט וז"ל "בחורים ובסדקים הצריכין בדיקה שמא יש שם **מעט** חמץ שהכיבוד אינו מועיל כלום למה שבחורים וסדקים" עכ"ל. ובס' תלד סעיף א' וז"ל "וצריך להזהר בו לשומרו שלא **יתגרר ממנו מאומה** על ידי הקטנים או עכברים ויצטרך לחזור לבדוק פעם אחרת" עכ"ל. וכן יש לדייק שם בסעיף ו' וז"ל "ואחר הבדיקה מיד יבטל כל חמץ שיש בכל גבולו שלא מצאו בבדיקה וביטול זה תקנת

חכמים היא ולמה תקנוה חכמים והלא אף אם נשארו כמה פירורים חמץ בזויות ובחורים ובסדקים **שלא מצאם בבדיקה** הרי הם בטילים מאלהים" עכ"ל.

הרי ברור שלשיטת רבנו אותם פירורי פת שהגמרא אמרה עליהם שלא צריך לבטלם כי לא חשיבי היו חייבים לחפשם ע"מ לסלקם ורק כשלא מצאם אין לחשוש להם כי הם בטילים מעצמם ולכן אינם הסיבה לתקנת חכמים שחייבו לבטל את החמץ אלא הסיבה לתקנה היא שמא ימצא גלוסקא יפה כדאיתא בגמרא בשם רבא וכפי שאדה"ז מבאר בהמשך הסעיף ומובן מדוע תמה אדה"ז על הרמב"ם (הל' חמץ ומצה פ"ב הי"ד על הסוגיא דפסחים י: ככר בשמי קורה) דכתב הלשון כזית וכך דייק בדבריו החק יעקב בס' תלח סק"ז דפחות מכזית אינו צריך לבער והסכים אדה"ז בקו"א לצ"ע של העולת שבת בס' הנ"ל סק"ב ולכן נימק מדוע השמיט שם בסעיף י"א את דברי החק יעקב בצורה מפורשת (זה שאדה"ז מסתפק בצ"ע הוא כי יש לחלק בדוחק בגלל גובה החמץ והוא רק חשש שמא יפול וד"ל).

ז. מכ"ל הנ"ל ברור מעל כל ספק שגם פירורי פת הפחותים מכזית וגם אם הם דקין צריכים לחפשם ולבער אותם (ורק במקומות דריסת הרגלים לא צריך לבערם כי מתבערים מאליהם) אבל עדיין צ"ע רב איך להולמו עם המבואר בתחילת דברינו שפירורים לא חשובים ואינם חייבים ביעור כפי שהבאנו בפירוש מאדה"ז בס' תמב קו"א סק"ח ע"פ יסוד החילוק של התוס' רי"ד?

ונוכיח שיש שני סוגי חיוב ביעור שתקנו חכמים **א)** חיוב בעצם ע"ד דין תשביתו שיש לבער החמץ **ב)** אין שום חיוב ביעור בעצם אבל צריכים לסלקו בכל זאת מחשש תקלה שמא יבא לאוכלו אבל לא שיש בעצם חיוב לבערו והוא נ"מ טובא כדלקמן לענין איסור הנאה אחרי פסח כמבואר באורך בס' תמב קו"א סק"ט וכן בשועה"ר ס' תלה סעיף ד וכן לענין ברכת הביעור כמבואר בדברי רבנו ס' תמב סעיף ז ובעוד מקומות, ונרחיב את דברינו בהבאת לשונו הזהב של רבנו במקומות שציינו אלא שנקדים את מה שהבאנו בטעם מה שחייבו חכמים לבדוק החמץ על אף שמבטלים אותו והוא מה שהבאנו משועה"ר ס' תלא סעיף ד'. טעם **הא'** הוא שמא לא מבטלו בלב שלם דהיינו **שחכמים חששו** שאינו מבטלו בלב שלם ויעבור בבל יראה ובל ימצא אם ישאיר החמץ בביתו, **והב'** הוא שמא יבוא לאוכלו, והוא חשש חמור כי אם ח"ו זה יקרה יכול לעבור באיסור שיש בו כרת (אם אוכל כזית ואיסור דאורייתא בפחות מכזית מדין חצי שיעור ואף שאין בו כרת כדלעיל עדיין עסקינן באיסור ששייך למשפחת כרת כדברי הרא"ש בהל' נדה בדיני כתמים וד"ל). והנה אדה"ז מבאר שהטעם העיקרי הוא טעם השני וכך כותב בס' תלג

סעיף יט וז"ל "ואם קרקעית הבית היא מרוצפת בנסרים ויש בניהם חורים קטנים עמוקים ואין יכול להכניס את ידו לתוך החור לבדוק אין צריך לקעקע את הנסרים לבדוק תחתיהם ואפילו אם ראה שנפל חמץ לחור זה הקטן ואם לא יוציאנו משם יהיה מונח שם כל ימי הפסח אעפ"כ אין מטריחין להוציאו משם אלא מבטלו ודיו **שהרי עיקר תקנת בדיקת חמץ אחר שביטלו אינה אלא משום שמא יבוא לאוכלו בפסח** וזה החמץ שהוא מונח במקום שאינו יכול להכניס ידו לתוכו בודאי לא יאכלנו בפסח" עכ"ל אלא שהביטוי עיקר אינו פשוט כי כותב אדה"ז בס' תמב סעיף ז' במקרה שקיים רק חשש שמא יבוא לאוכלו ובכלל לא קיים חשש שמא לא יבטלו בלב שלם כי אין כלל חיוב תשביתו או בל יראה וז"ל "וכל זה כשיש בתערובת ממשות החמץ אלא שנבלל יפה יפה ואינו ניכר אבל אם אין ממשות החמץ כלום בתוך התערובת אלא טעמו בלבד כגון תבשיל שנתבשל בכלי אחד עם חמץ וקיבל טעם החמץ ואין בו כלום ממשו אע"פ שאסור לאכלו מן התורה **אין צריך לבערו מן התורה שהרי נאמר לא יראה לך וטעם חמץ זה המובלע בתבשיל אינו נראה לך** ומכל מקום מדברי סופרים **אסור לקיימו בפסח** אפילו יצניעו בחדר מיוחד שאינו רגיל לילך לשם **גזירה שמא ישכח על איסור חמץ שהרי רגיל בו כל השנה וילך ויאכלנו** ואם שכח ולא ביערו בערב פסח ונזכר בתוך הפסח צריך לבערו מן העולם לגמרי **אבל לא יברך על ביעור זה כיון שאין צריך לבערו רק משום חשש תקלה שמא יאכל ממנו אבל הביעור מצד עצמו אין בו מצוה לא שייך לברך על מצות ביעור**" עכ"ל והנה כאן מבואר שאף שקיים רק חשש שמא יבוא לאוכלו אי אפשר לברך על ביעור חמץ כי אין בו שום מצות ביעור אף שאסור לקיימו מחשש תקלה שמא יבוא לאוכלו וי"ל שמה שכתב אדה"ז עיקר טעם התקנה הוא שמא יבוא לאוכלו הוא להדגיש שהוא על מה שחכמים הכי חששו כי איסור אכילת חמץ הוא חמור ביותר אבל כדי לברך על הביעור הוא דוקא כשיש מצוה לבערו דכל דתיקון רבנן כעין דאורייתא תקנו וחיוב לבער חמץ מן התורה כשאינו מבטלו הוא עצם הביעור מטעם תשביתו ושלא יעבור בבל ימצא (רוב הפוסקים לא למדו כדברי הר"ן שבל יראה הוא גזירה דאורייתא בגלל חומרת איסור אכילת חמץ וגם י"ל שאינו בסתירה כלל לדברנו שברור שגם להסבר הר"ן יש לבער החמץ מגבולו מן התורה אם לא מבטלו הגם שנמצא על הירח רחוק מגבולו ואין חשש שמא יבוא לאוכלו וד"ל) ולכן רק כשיש חשש שמא לא ביטל בלב שלם ששייך חשש של בל יראה יש לברך על ביעור חמץ, וליותר בהירות נעתיק אל לשון אדה"ז בס' תלה סעיף ד' שנראה ברור כשמש שאם קיים רק חשש שמא יבוא לאוכלו אין חיוב ביעור ובכל זאת צריכים לסלקו (והוא נ"מ שני בענין איסור הנאה

בחמץ שעבר עליו הפסח עיין באורך בקו"א סק"ט בס' תמב). וז"ל "עבר כל הרגל ולא בדק, חייב לבדוק לאחר הרגל לאור הנר, כדי לבער (מן העולם לגמרי, על דרך שיתבאר בסימן תמ"ה) כל חמץ שימצא בבדיקתו, שהוא אסור בהנאה משום שעבר עליו הפסח, כמו שיתבאר בסימן תמ"ח. ואם לא יבדוק ויחפש אחריו כדי לבערו, יש לחוש שמא ימצאנו מאליו וישכח ויאכלנו. ועל בדיקה שלאחר הרגל לא יברך כלום, כי איך יברך "וצונו על ביעור חמץ", והרי הוא אוכל חמץ? ומה שהוא מצווה ומחוייב לבער חמץ זה שעבר עליו הפסח אינו אלא משום חשש תקלה, שלא יבא לאכלו, אבל הביעור הזה מצד עצמו אין בו מצוה כלל, שהרי אף אם משהה אותו בביתו ואינו מבערו, אינו עובר על שהייה זו מצד עצמה בבל יראה ובבל ימצא אפילו מדברי סופרים; אלא שנקרא עובר על דברי חכמים, שאסרו לשהותו, שלא יבא לידי מכשול אכילה. אבל אם לא היינו חוששין שיבא לידי מכשול, אין בשהייה זו מצד עצמה איסור כלל, ולכך אין לברך על ביעור זה (כמו שהממית עופות שנדרסו, שאסור להשהותן משום חשש תקלה, כמו שנתבאר ביורה דעה סימן נ"ז, ואין מברך על ביעורן מביתו). מה שאין כן כשהוא בודק ומבער בתוך הפסח, שאז יש בביעור מצוה מצד עצמו, שנאמר: "תשביתו שאור מבתיכם", ואם אינו מבערו – עובר עליו בבל יראה ובל ימצא. ואף אם כבר ביטל כל חמצו קודם הפסח, שאינו מצווה לבערו מן התורה, מכל מקום כיון שגזרו חכמים שאין ביטול מועיל כלום מטעמים ידועים, הרי חמץ זה כאלו לא נתבטל, ועובר עליו בבל יראה ובל ימצא מדברי סופרים, וגם יש בו מצות תשביתו מדברי סופרים; ולכך מברך "וצונו על ביעור חמץ" עכ"ל.

ח. ועתה ברור הכל כפתור ופרח, כי פירורי פת שאינם חשובים בטילים מאיליהם ולכן אין שום חשש שמא לא יבטל בלב שלם כי אין שום חיוב ביטול כי הם לא חשובים ובמילא נותר רק הטעם שמא יבוא לאוכלו וזאת חושש אדה"ז גם בפחות מכזית כפי שכתב בפירוש בקו"א בס' תלח הנ"ל והיא טענת הט"ז דלעיל (דלא כפני יהושע דלעיל) ולכן אף שאין שום חובת ומצות ביעור בעצם בכל זאת אסור לקיימו מחשש תקלה וזה כוונת אדה"ז בקו"א סק"יח בס' תמב שפרורי פת אין חובת ביטול ואין חיוב ביעור (דלא כריא"ז) ורק בפרורי בצק שיש חובת ביטול וביעור, והיות וגם פירורי פת אסור לקיימם ויש לבערם (מלבד פירורי פת דקין הנמצאים במקום דריסת הרגלים כי יתבערו לפני זמן איסורם ועפ"ז מובן היטב מדוע אדה"ז שינה בס' תמד סעיף ט' מלשונם של הבית יוסף והמג"א באופן הצגת הדין המובא בשאלת הרא"ש) וזה מסביר את חיוב בדיקתם כפי שהדגיש רבנו בכל אורך הל' בדיקת חמץ.

ולפי זה ספרים שיש חשש שמא נפלו בהם פירורי פת הפחותים מכזית חייבים לבודקם ממש ולא מטעם ישראל קדושים הם אלא חיוב בדיקת חמץ ממש מעיקר הדין ולענ"ד הרבה לא שמו לב לכל הדיוקים שהעלינו לעיל ולכל ההסברים ולכן הוא חיוב של ממש וכן נקט החזו"א בסוף ס' קטז וכן דעת הגר"א במעשה רב, ולכן למעשה מומלץ מאוד להזהר כל השנה שלא לאכול חמץ בעת לימודו בספרים כי יהיה קשה מאוד לבודקם אם אינו מוכרם לגוי ואף שהזהירות זו היא שלושים יום לפני החג כפי שפסק רבנו בס' תלו סעיף כג מ"מ עצה טובה קמ"ל).

ט. ולסיכום כל הנ"ל:

א) ספרים שמשתמש הרבה עם החמץ כברכונים סידורים שאומר עליהם ברכת המזון או שירי שבת או גמרות או המשכים של חסידות של בחורים הלומדים כל השנה עם בסקיוטים ימכרו במכירת חמץ כי קשה לעמוד על נקיונם.

ב) ספרים שמשתמש באקראי עם חמץ או ימכרם או יבדקם דף דף או דפים מסויימים אם זוכר היטב איפה למד.

ג) ספרים שלא פתחם כלל כמסכת זבחים לדוגמא (אם אינו לומד שיחות בעיון עם מקורות וד"ל) אין שום חיוב לבדוקם בתוך הדפים כדברי המשנה בריש מסכת פסחים, מקום שאין מכניסים בו חמץ לא צריך בדיקה.

כאמור מתוך דברינו לעיל, במציאות פירורי החמץ בתוך הספרים אינם בגדר מטונף במקצת בהגדרת חכמים ואינו שונה מפירור חמץ שהתגלגל על הריצפה בעפר והתגלגל על ידי עכבר ובכל זאת חכמינו חיובו לבודקם כפי שהבאנו לעיל מס' תלג ורק כשנדרס ברגליו בעפר מוגדרים כמטונפים (כדלעיל ס' תס סעיף ו וס' תמב סעיף כח).